

шифр: «Курортне господарство»

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ КУРОРТНИМ ГОСПОДАРСТВОМ РЕГІОНУ.....	4
1.1. Поняття та особливості формування структури курортного господарства.....	4
1.2. Сутність та значення механізму територіального управління курортним господарством регіону.....	6
1.3.Зарубіжний досвід розвитку управління курортної сфери.....	8
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ УПРАВЛІННЯ КУРОРТНОГО ГОСПОДАРСТВА ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	12
2.1. Загальна характеристика практики діяльності Управління туризму, рекреації та курортів Одеської ОДА.....	12
2.2. Діагностика стану курортного господарства регіону.....	15
2.3. Оцінка курортного потенціалу регіону.....	19
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ КУРОРТНИМ ГОСПОДАРСТВОМ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	22
ВИСНОВКИ.....	25
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	26

ВСТУП

Актуальність теми. В сучасних умовах у світовому масштабі розвиток курортного господарства є одним з найбільш динамічних, обумовлено процесами глобалізації, підвищенням стандартів життя у економічно розвинутих країнах, масштабними інвестиціями у привабливі туристичні регіони, підвищенням мобільності населення.

В курортній діяльності як в особливій і самостійній сфері господарювання, з одного боку, діють загальні закономірності економічного розвитку (закони вартості, попиту і пропозиції, конкуренції, ціноутворення); загострюються і вирішуються проблеми ринкової рівноваги; правила і норми економічної взаємодії визначаються відносинами власності та ін. З іншого боку, курортна діяльність – це особливий вид діяльності людини і специфічна сфера національної економіки. У зв'язку з цим, загальні закономірності економічного розвитку в цій сфері набувають своїх специфічних рис і проявляють себе через конкретну діяльність суб'єктів господарювання.

У зв'язку з цим, *метою* даного дослідження є поглиблення теоретичних основ управління курортним господарством та розробка практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення механізму територіального управління курортним господарством регіону.

Об'єкт дослідження – курортне господарство Одеської області.

Предмет дослідження складають сукупність економічних, організаційних, правових, соціальних, фінансових відносин, що формують механізм територіального управління курортним господарством регіону.

В науковій роботі розглянуто теоретичні аспекти вивчення механізму територіального управління курортним господарством регіону (на прикладі Одеської області), особливості його функціонування, проведена діагностика стану курортного господарства Одеського регіону та обґрунтовано напрями удосконалення механізму територіального управління курортним господарством в Одеській області.

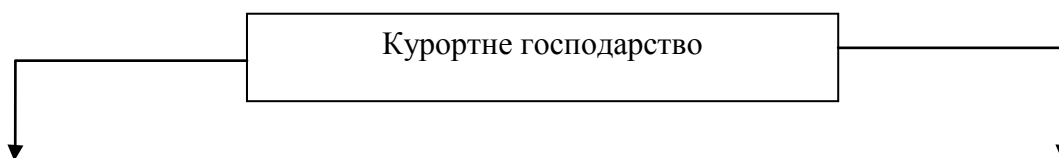
РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ КУРОРТНИМ
ГОСПОДАРСТВОМ РЕГІОНУ

1.1. Поняття та особливості формування структури курортного господарства

Ефективне функціонування рекреаційно-оздоровчої сфери є одним із найважливіших чинників соціально-економічного розвитку будь-якої країни, визначає якість життя в умовах глобалізаційних тенденцій у світовій економіці. Зростання зацікавленості світової спільноти організованим відпочинком, туризмом, рекреацією й лікуванням в умовах відкритості національної економіки ставить нові стратегічні орієнтири для сталого розвитку курортного господарства в Україні. Для України, зважаючи на її рекреаційний потенціал, цілком реальним у довгостроковій перспективі є здійснення конкурентного прориву, отримання валютних надходжень, нарощення доходів бюджетів унаслідок розвитку рекреаційно-туристичної сфери, зокрема курортного господарства, а отже, і всієї національної економіки [2, с. 75].

У сучасних умовах розвиток курортної сфери значно впливає на соціально-економічне становище кожної країни світу. Зокрема, туристичний бізнес сприяє розвитку таких галузей господарства, як будівництво, транспорт, торгівля, сільське господарство, зв'язок, виробництво товарів народного споживання, готельний, ресторанний бізнес тощо. Вихід України на міжнародну арену як самостійної держави створює сприятливі умови для розвитку як туризму, так і курортної сфери. У свою чергу, курортне господарство є однією з важливіших галузей економіки та невід'ємною ланкою в розвитку міжнародного співробітництва та інтеграції в світову економіку для будь-якої держави [6, с. 83].

До курортних закладів відносяться санаторії та пансіонати з лікуванням, санаторії-профілакторії, бази відпочинку, пансіонати та інші заклади, а також дитячі заклади охорони здоров'я та відпочинку (рис.1.1).

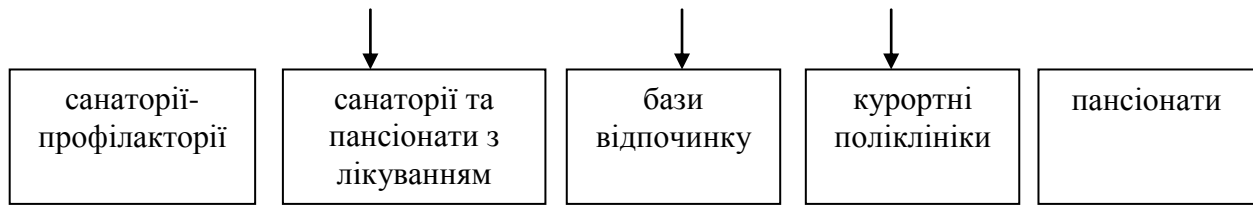

Рис.1.1. Структура курортного господарства регіону.

Примітка. Складено автором за даними: [3].

Санаторій - лікувально-профілактичний заклад для лікування та оздоровлення з допомогою природних факторів (клімат, мінеральні води, лікувальні грязі, морські купання, сонцелікування тощо) у сполученні з дієтотерапією, фізіотерапією, медикаментозним лікуванням та іншими заходами. Існують санаторії загального типу і спеціалізовані - відповідно до певних груп захворювань.

Профілакторій - лікувально-профілактичний заклад для санаторного лікування робітників і службовців без відриву від виробництва. До 1924 року профілакторії називали нічними санаторіями.

Розрізняють:

- загальнотерапевтичні профілакторії (для хворих на серцево-судинні, шлунково-кишкові та інші захворювання),
- спеціалізовані профілакторії (для хворих на туберкульоз, венеричні хвороби тощо).

Санаторії-профілакторії - це медичні заклади санаторного типу для проведення лікувально-оздоровчих заходів без відриву працівників від виробничої діяльності (перебування в санаторії-профілакторії у нічний і вільний від виробничої діяльності час). Термін лікування - 24 дні.

Санаторії і пансіонати з лікуванням – це лікувально-профілактичні заклади, які обладнані ліжками і надають реабілітаційне лікування, головним чином, на основі цілющих властивостей природних факторів. Усі вони спеціалізовані і можуть бути одно- або багатопрофільними. У них враховуються розгорнуті ліжка, що забезпечені необхідним обладнанням,

незалежно від того, зайняті вони чи ні. У кількості ліжок відображаються як постійні (цілорічні) ліжка, так і сезонні. Постійні ліжка обліковуються на кінець звітного періоду, сезонні – на момент максимального розгортання.

Бази відпочинку служать для розміщення, харчування, відпочинку, ту-ристсько-екскурсійного, культурно-побутового й фізкультурно-оздоровчого обслуговування туристів та екскурсантів.

Курортні поліклініки – це медичні заклади, розраховані на одночасне прийняття близько 150 осіб, на території яких є бактерелогічна лабораторія, в якій проводяться дослідження організму людини.

Пансіонат - рекреаційний заклад, дім відпочинку, або певний готель, де людина може поновити власні фізичні ресурси, оздоровитися та відпочити.

Отже, курортне господарство переважно створюється в місцях зосередження сприятливих рекреаційних ресурсів, лікувальні та оздоровчі властивості яких мають територіальні особливості. Це визначає спеціалізацію санаторно-курортних регіонів при наданні певних видів лікувальних чи відпочинкових послуг.

1.2. Сутність та значення механізму територіального управління курортним господарством регіону

На розвиток курортного господарства, його використання та охорону, розв'язання наявних між цими процесами суперечностей найбільше впливають організаційно-правовий та економічний механізми державного регулювання [7, с. 1]. Реалізація державної політики України у сфері курортної справи ґрунтується на принципах законодавчого визначення умов і порядку організації діяльності курортів та сприяння перетворенню курортного комплексу на високорентабельну та конкурентоспроможну галузь економіки [5]. Але аналіз сучасного стану територіального управління розвитку курортів в Україні довів, що недосконалість організаційно-правового та економічного механізмів призвела до неефективного використання курортного потенціалу регіонів.

В Україні зараз відсутній ефективний механізм розвитку курортного господарства. Взагалі термін «механізм» досить часто використовується у різних сферах життєдіяльності. Це і «механізми державного управління», «механізми державного регулювання», «механізми реалізації державної політики», «організаційно-економічні механізми», «соціальні механізми», «правові механізми», «політичні механізми», «мотиваційні механізми», «ринкові механізми», «антикризові механізми», а також механізми, які стосуються конкретних сфер життєдіяльності. Враховуючи це, не можна не погодитись з висловлюванням французького

вченого Анрі Кульмана, який наголошував на існуванні величезного числа механізмів, які на його думку, являють собою систему елементів (цілей, функцій, методів, організаційної структури і суб'єктів) та об'єктів управління, в якій відбувається цілеспрямоване перетворення впливу елементів управління на необхідний стан або реакцію об'єктів управління, що має вхідні посилки і результуючу реакцію.

Механізм територіального управління ґрунтується на системі делегування управлінських повноважень на місцях. Об'єктом такого делегування виступають спеціальні територіальні одиниці, на які покладено здійснення адміністративних функцій. Такі одиниці називають адміністративно-територіальними.

Механізм територіального управління – це сукупність правових, адміністративних методів через які делегуються управлінські повноваження на місцях.

Отже, під механізмом територіального управління курортним господарством розуміти складну систему здійснення органами влади своїх функцій та повноважень для розвитку курортної галузі, що базується на принципах та нормативно-правових актах і спрямована на забезпечення підтримки ефективної діяльності курортів кожного регіону.

1.3.Зарубіжний досвід розвитку управління курортної сфери

Провідні держави світу за допомогою комплексу спеціальних заходів державної підтримки та стимулювання активно сприяють розвитку внутрішнього та в'їзного туризму з огляду на кілька причин. У сучасному глобалізованому світі провідні держави світу дали належну оцінку неабияким перевагам туристичної галузі. Туризм сприяє зростанню зайнятості (в тому числі у так званих проблемних регіонах), диверсифікації економіці (оскільки сфера туризму і курортів пов'язана з роботою більш як 50 галузей), підвищує інноваційність національного господарства. Туризм сприяє збереженню і розвитку культурного потенціалу, веде до гармонізації відношень між різними країнами і народами, збереженню екологічно безпечного довкілля. Крім того, туризм є одним із чинників реалізації зовнішньої політики держави.

Провідні держави світу за допомогою комплексу спеціальних заходів державної підтримки та стимулювання активно сприяють розвитку внутрішнього та в'їзного туризму з огляду на кілька причин. У сучасному глобалізованому світі провідні держави світу дали належну оцінку неабияким перевагам туристичної галузі. Туризм сприяє зростанню зайнятості (в тому числі у так званих проблемних регіонах), диверсифікації економіці (оскільки сфера туризму і курортів пов'язана з роботою більш як 50 галузей), підвищує інноваційність національного господарства. Туризм сприяє збереженню і розвитку культурного потенціалу, веде до гармонізації відношень між різними країнами і народами, збереженню екологічно безпечного довкілля. Крім того, туризм є одним із чинників реалізації зовнішньої політики держави.

Аналізуючи роль держави в організації та розвитку курортного господарства в різних країнах, можна виділити три типи моделей державної участі в регулюванні цієї складової національних економік (рис. 1.1).

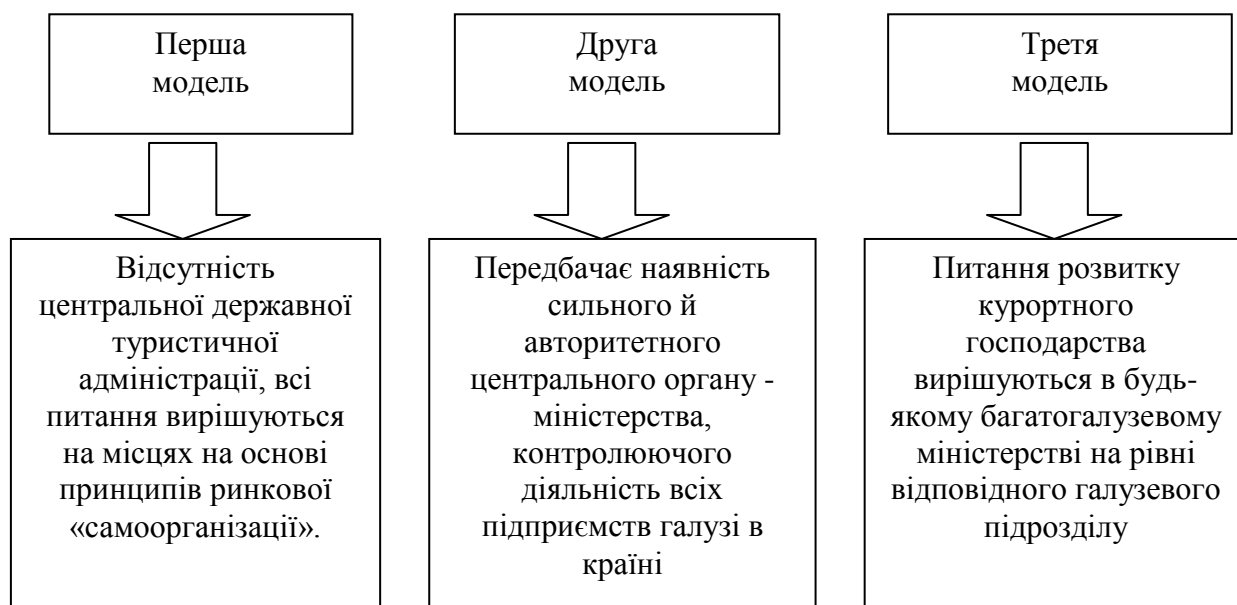

Рис. 1.1. Моделі державної участі в регулюванні розвитку курортного господарства в різних країнах.

Примітка. Складено автором за даними: [1, с. 76].

Перша модель передбачає відсутність центральної державної туристичної адміністрації, всі питання вирішуються на місцях на основі принципів ринкової «самоорганізації». Урядові органи приймають таку модель у тих випадках, коли курортна сфера в національній економіці взагалі не дуже потрібна або коли суб'єкти курортного сектору свідомі і займають сильні позиції, тобто здатні вирішувати свої проблеми без державної участі.

Подібна модель управління індустрією курортів прийнята в США після того, як в 1997 р. була ліквідована державна структура, що відала туристичною сферою. Причинами використання даної моделі управління стали:

- необхідність скорочення витратних статей федерального бюджету;
- наявність міцних позицій США на міжнародному ринку курортного господарства;
- привабливість країни для зарубіжних туристів, що не вимагає додаткової реклами;
- наявність в індустрії курортів сильних приватних компаній, здатних на потужні самостійні рекламні акції в інтересах усього національного ринку країни [11, с. 200].

Друга модель передбачає наявність сильного й авторитетного центрального органу - міністерства, контролюючого діяльність всіх підприємств галузі в країні. Для її реалізації потрібні певні умови, а саме значні фінансові вкладення в індустрію курортів. Зокрема, в рекламну та маркетингову діяльність, інвестування в курортну сферу і т.п.

Подібна модель організації управління прийнята в Єгипті, Туреччині, Тунісі та інших країн, для яких курортний сектор є одним з основних джерел валютних надходжень до бюджету.

Третя модель переважає в розвинених європейських державах. У країнах, де прийнята така модель, питання розвитку курортного господарства вирішуються в будь-якому багатогалузевому міністерстві на рівні відповідного галузевого підрозділу. Найчастіше це міністерство з економічним ухилом. При цьому підрозділ, що опікується питаннями курортного сектору, здійснює свою діяльність у двох напрямках: вирішує або

регламентує загальні питання державного регулювання (розробка нормативно-правової бази, координація діяльності регіональної представницької і виконавчої влади, міжнародне співробітництво на міждержавному рівні, збір та обробка статистичної інформації та т. п.) і спрямовує і координує маркетингову діяльність (участь у виставках і міжнародних об'єднаннях у курортній сфері, управління представництвами своєї країни за кордоном і т.п.). Така модель виборчої участі держави в розвитку курортної галузі отримала умовну назву європейської [1, с. 72].

Центральна державна туристична адміністрація в розвинених європейських країнах працює в тісній взаємодії з місцевою владою і приватним бізнесом. Така схема роботи виявилася досить продуктивною з точки зору знаходження форм конструктивного співробітництва і взаємодії адміністративних органів різних рівнів державного та регіонального управління, а також для залучення фінансових коштів приватного сектору до вирішення актуальних завдань розвитку національної економіки. Наслідком такої політики стала поява змішаних за формою власності (державно-приватних) інститутів у галузі регулювання курортної діяльності.

Доцільно розглянути європейську модель докладніше, оскільки вона є найбільш прийнятною для України. Слід зауважити, що центральна державна туристична адміністрація в розвинених європейських країнах працює в тісній взаємодії з місцевою владою й приватним бізнесом.

Така схема роботи виявилася досить продуктивною з погляду знаходження форм конструктивного співробітництва й взаємодії адміністративних органів різних рівнів державного та регіонального управління, а також для залучення фінансових коштів приватного сектора з метою виконання відповідних державних завдань. Наслідком такої політики стала поява змішаних за формою власності (державно-приватних) інститутів у сфері регулювання туристичної діяльності.

Варіанти реалізації третьої моделі управління туристичним сектором можна розглянути на прикладі таких європейських країн як: Франції, Іспанії, Великобританії та Італії, на частку яких, за даними ВТО, припадає близько 1/3 світових туристичних прибуттів.

Для України слід перейняти в майбутньому досвід співробітництва Ради з розвитку курортів із представниками приватного сектора, що здійснюється через впровадження в організацію й облік висунутих останніми ініціатив, особливо з питань просування специфічних та екологічних курортних продуктів.

Однією із найважливіших проблем розвитку курортної галузі регіону є відсутність суттєвої державної підтримки місцевих ініціатив у розвитку курортів. Проте зарубіжний досвід свідчить, що максимального ефекту в розвитку курортного господарства можна досягти лише за умов співпраці органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, громадських і професійних організацій та підприємницьких структур.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ УПРАВЛІННЯ КУРОРТНОГО ГОСПОДАРСТВА ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Загальна характеристика практики діяльності Управління туризму, рекреації та курортів Одеської ОДА

Управління туризму, рекреації та курортів Одеської обласної державної адміністрації (далі - Управління) є структурним підрозділом Одеської обласної державної адміністрації, що утворюється головою обласної державної адміністрації.

Управління підпорядковане голові обласної державної адміністрації та підзвітне і підконтрольне Міністерству економічного розвитку і торгівлі України (далі - Мінекономрозвитку).

Управління у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства, наказами Мінекономрозвитку, розпорядженнями голови місцевої державної адміністрації, а також цим Положенням.

Основними завданнями Управління є:

- забезпечення реалізації державної політики у сфері туризму та курортів на відповідній території;
- підготовка пропозицій до проектів регіональних програм розвитку туризму та курортів, вжиття заходів щодо виконання цих програм;
- сприяння туристичній діяльності в регіоні та утворення сучасної туристичної інфраструктури;
- розробка та впровадження заходів для захисту місцевих туристичних ресурсів;
- сприяння розвитку дитячого та молодіжного туризму.

Управління відповідно до своїх повноважень виконує такі завдання:

- 1) організовує виконання Конституції та законів України, указів Президента України та постанов Верховної Ради України, актів Кабінету Міністрів України, інших актів законодавства, наказів Мінекономрозвитку, розпоряджень голови обласної державної адміністрації;
- 2) готує пропозиції щодо реалізації державної політики у сфері туризму та курортів на регіональному рівні;
- 3) забезпечує в межах повноважень захист прав і законних інтересів іноземних туристів в Україні та громадян України, які здійснюють туристичні подорожі за кордон;
- 4) надає в межах повноважень необхідну допомогу туристам, які опинилися в надзвичайній ситуації;
- 5) подає центральному органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері туризму та курортів, пропозиції стосовно включення заходів регіональних програм з розвитку туризму та курортів до відповідних державних програм;
- 6) вносить пропозиції щодо проекту обласного бюджету;
- 7) здійснює заходи, спрямовані на розвиток ринкових відносин та конкуренції у сфері туризму та курортів, створення на ринку туристичних послуг рівних умов господарювання для суб'єктів туристичної

діяльності всіх форм власності;

- 8) готує пропозиції щодо збільшення надходжень до бюджету, забезпечення зростання обсягів реалізації регіонального туристичного продукту на міжнародному та внутрішньому ринках;
- 9) сприяє розширенню міжнародного співробітництва у сфері туризму та курортів;
- 10) готує пропозиції щодо реалізації державної інвестиційної політики у сфері туризму та курортно-рекреаційній сфері;
- 11) проводить інформаційну, рекламну та видавничу діяльність у сфері туризму та курортів;
- 12) бере участь в організації та проведенні національних і міжнародних виставково-ярмаркових заходів, методичних і науково-практичних семінарів, конференцій тощо;
- 13) готує пропозиції до проектів програм облаштування транспортних магістралей об'єктами туристичної інфраструктури у відповідному регіоні та ін.

Управління має право:

- одержувати від інших структурних підрозділів обласної державної адміністрації, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій інформацію, документи та інші матеріали, необхідні для виконання покладених на нього завдань;
- залучати для вивчення окремих питань, що належать до його компетенції, спеціалістів інших структурних підрозділів обласної державної адміністрації, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності і підпорядкування, представників громадських об'єднань (за згодою);
- вносити в установленому порядку пропозиції щодо удосконалення роботи обласної державної адміністрації з питань, віднесених до його компетенції;
- проводити наради, семінари, конференції, «круглі столи», інші заходи з питань, що належать до його компетенції;
- у процесі виконання покладених на нього завдань взаємодіяти з іншими структурними підрозділами обласної державної адміністрації, місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування, центральними органами виконавчої влади та їх територіальними органами, а також з підприємствами, установами і організаціями незалежно від форми власності.

Управління очолює начальник, який призначається на посаду та звільняється з посади головою обласної державної адміністрації згідно із законодавством про державну службу за погодженням з Мінекономрозвитку

2.2. Діагностика стану курортного господарства регіону

В Україні налічується 241 населений пункт, віднесений до курортних, серед яких переважна більшість знаходиться в АР Крим (131), Одеській (22), Львівській (18) та Херсонській (12) областях. Решта регіонів України має від 1 до 9 курортних місцевостей.

За українським законодавством, на Одещині існують 22 курорти, розташовані переважно на чорноморському узбережжі у межах таких адміністративно-територіальних одиниць:

- обласний центр - м. Одеса;
- Білгород-Дністровський район - 7 селищ: Затока, Сергіївна, Косівка, Курортне, Миколаївка,

Попаздра, Приморське;

- Комінтернівський район - 6 селищ: Гвардійське, Ліски, Вапнярка, Крижанівка, Нова Дофінівка, Сичавка;

- Овідіопольський район - 5 селищ: Грибівка, Дальник, Кароліно- Бугаз, Санжійка, Іллічівка;

- Татарбунарський район - 3 селища: Лебедівка, Приморське, Тузли.

Характеристика санаторно-курортного комплексу регіону має враховувати туристичні потоки (у тому числі осіб, які прибувають з метою лікування та оздоровлення), структуру та динаміку санаторно-курортних і оздоровчих закладів, розподіл ліжок-місць, характеристику персоналу закладів тощо.

Динаміка чисельності туристів до Одеського регіону за 2000-2016 рр. має тенденцію до зниження, що пов'язано як з внутрішньополітичною нестабільністю, так і з погіршенням соціально-економічної ситуації, низькими темпами удосконалення та модернізації інфраструктури туризму.

У статистичних даних за 2014-2016 рр. відсутні показники діяльності санаторно-курортних закладів АР Крим та м. Севастополь, що наразі є тимчасово окупованими територіями, а також частини Донецької та Луганської областей, що знаходяться у зоні проведення АТО. Такі внутрішньо- та зовнішньополітичні чинники вплинули і на показники і на місце Одеського регіону в сфері санаторно-курортних та оздоровчих послуг (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Місце Одеської області серед інших адміністративно-територіальних одиниць України за показниками діяльності закладів санаторно-курортного комплексу

Показники		Роки			
		2013	2014	2015	2016
Кількість спеціалізованих засобів розміщення, од.	Місце	3	3	3	1
	Частка, %	8,1	14,0	15,3	22,8
Загальна кількість обслугованих приїжджих, осіб	Місце	3	2	3	3
	Частка, %	8,3	7,8	10,8	7,9
Кількість місць у місяць максимального розгортання, од.	Місце	3	3	3	1
	Частка, %	10,1	11,9	12,6	17,8
Загальні доходи від надання послуг, тис. грн.	Місце	5	5	4	2
	Частка, %	4,4	5,4	5,9	12,3
Середньооблікова кількість штатних працівників, осіб	Місце	3	3	3	2
	Частка, %	7,3	8,0	8,0	11,9
Середньооблікова кількість лікарів, осіб	Місце	3	3	3	2
	Частка, %	8,5	8,4	9,2	12,9
Середньооблікова кількість серед. мед. персоналу, осіб	Місце	3	3	3	2
	Частка, %	7,0	7,6	7,6	10,1

Примітка. Складено автором за даними: [3;4].

Таким чином, Одеській області належить стабільно високий рейтинг практично за всіма показниками розвитку санаторно-курортного комплексу. У 2016 р. кількість спеціалізованих лікувально-оздоровчих закладів Одещини становила 22,8% (проти 8,1% в 2013 р.) в їх загальному обсязі, що надало можливість регіону посісти 1 місце. За кількістю ліжок у місяць максимального розгортання Одеська область стабільно займала третє місце протягом 2013-2015 рр. (з часткою 10,1%-12,6%), а у 2016 р. зайняла перше місце (17,8%).

Однак, якщо за показниками матеріально-технічної бази санаторно-курортного комплексу Одеський регіон зараз знаходиться на перших місцях, то

потужність туристичного потоку, який прибуває з метою лікування та оздоровлення, навіть зменшився.

За прибутками від діяльності спеціалізованих засобів розміщування у 2013 р. Одеська область посідала п'яте місце (частка 4,4%) після Київської області. У 2016р. питома вага Одещини збільшилась до 12,3%, що вивело цей регіон на друге місце після Львівщини. Відповідні тенденції простежуються й за всіма показниками чисельності працівників (штатних робітників, лікарів та середнього медичного персоналу).

Одеська область може стати провідним регіоном України з надання санаторно-курортних та оздоровчих послуг. Крім Дніпропетровщини та Львівщини, найближчими конкурентами Одеської області щодо розвитку лікувально-оздоровчого туризму можна вважати регіони Півдня України, розташовані на узбережжі Азовського та Чорного морів, які мають схожі рекреаційні ресурси, - Запорізьку (особливо курорт Кирилівка), Миколаївську (курорти Очаків, Коблеве) та Херсонську (курорти Гопри та Скадовськ) області.

Однак ці регіони значно поступаються кількістю закладів та рівнем обслуговування на спеціалізованих курортах.

Аналізуючи темпи приросту санаторно-курортних та оздоровчих засобів розміщення Одеської області, необхідно зазначити, що заклади лікувального спрямування мають тенденцію до скорочення (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Динаміка кількості закладів санаторно-курортного комплексу Одеської області (у % до базового року)

Роки	Санаторії та пансіонати з лікуванням		Санаторії-профілакторії		Будинки та пансіонати відпочинку		Бази та інші заклади відпочинку		Дитячі оздоровчі табори	
	всього	%	всього	%	всього	%	всього	%	всього	%
1990	43	100	19	100	15	100	356	100,0	396	100,0
1995	45	104	16	84,2	8	53,3	213	59,8	396	100,0
2000	37	86,0	12	63,2	8	53,3	281	78,9	406	102,5
2005	37	86,0	9	47,4	13	86,7	309	86,8	1116	281,8
2010	35	81,4	9	47,4	8	53,3	373	104,8	1073	271,0
2011	32	74,4	9	47,4	8	53,3	379	106,5	1033	260,9
2015	30	69,8	9	47,4	9	60,0	358	100,6	1036	261,6
2016	28	65,1	10	52,6	9	60,0	384	107,9	998	252,0

Примітка. Складено автором за даними: [3;4].

Так, кількість санаторіїв та пансіонатів з лікуванням скоротилась, санаторіїв-профілакторіїв стало удвічі менше. Будинків та пансіонатів відпочинку зараз тільки 60% від кількості закладів у 1990 р.

Натомість, оздоровчі заклади - бази відпочинку, дитячі оздоровчі табори мають позитивні темпи приросту. Починаючи з середини 2000-х років, кількість баз відпочинку почала зростати і становить 107,9% від кількості закладів у 1990 р., що може бути пов'язано з перепрофілюванням частини санаторно-курортних закладів на оздоровчі. Найбільші темпи приросту мають дитячі оздоровчі табори. Позитивна динаміка зростання закладів спостерігається з 2000 року, склавши у 2016 р. темп приросту у 252% відносно показника 1990 р.

2.3. Оцінка курортного потенціалу регіону

В Одеській області спостерігається зниження рівня завантаженості закладів санаторно-курортного комплексу (табл. 2.3), що може бути викликано

як інфраструктурними, так і фінансовими причинами: незадоволеність споживачів санаторно-курортних послуг якістю матеріально-технічної бази, високим рівнем цін на лікування та проживання тощо.

Таблиця 2.3

Рівень завантаження закладів санаторно-курортного комплексу
Одеської області

Показники	Роки			
	2013	2014	2015	2016
Кількість ліжко-місць у місяць максимального розгортання, од.	41888	50354	51581	48336
Тривалість перебування у СЗР, людинодіб	2914509	3381092	3366972	2948199
Коефіцієнт завантаження СЗР	19,1	18,4	17,9	16,7

Примітка. Складено автором за даними: [3;4; 6].

В Україні, згідно «Концепції розвитку санаторно-курортної галузі» основні проблеми розвитку зумовлені відсутністю досконалого економічного механізму діяльності санаторно-курортного господарства; відсутністю забезпечення комплексного розвитку курортних територій; зношеністю основних фондів; практичною відсутністю інвестицій у галузь; неефективним маркетингом; низьким рівнем менеджменту; низькою якістю обслуговування у санаторно-курортних закладах.

Необхідно зазначити, що зараз існують негативні соціально-економічні та політичні чинники, які впливають на функціонування ринку санаторно-курортних та оздоровчих послуг. Вплив проявляється як на рівні держави, так і на рівні Одеського регіону, створюючи перепони в динамічному розвитку санаторно-курортних та оздоровчих закладів. З іншого боку, з 2014 р. склались передумови перегрупування регіонів України щодо надання послуг лікувально-оздоровчого туризму у зв'язку з втратою конкурентного статусу АРК, що сприятиме заміщенню його Одеським регіоном (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Визначення сильних та слабких сторін санаторно-курортного комплексу
Одеської області

Показники	Сильні сторони (переваги)	Слабкі сторони (недоліки)
1	2	3
Географічне положення	Зручне географічне положення на півдні України та наявність кордну з іншими державами (Молдова, Румунія). Привабливі природні ресурси. Вихід до Чорного моря.	Відносна периферійність південних районів області та складність транспортної доступності.
Населення, ринок праці	Наявність кваліфікованих трудових ресурсів. Підготовка фахівців у сфері туризму, санаторно-курортного лікування та сфери гостинності. Можливість залучення додаткових працівників у період сезону відпочинку та зниження рівня безробіття.	Негативні тенденції демографічного розвитку. Низький рівень життя населення. Відтік кваліфікованих трудових ресурсів в інші сфери економіки.
Природні ресурси	Сприятливі природно-кліматичні умови, особливо у Чорноморській степовій кліматичній підобласті регіону. Наявність унікальних лікувальних грязей лиманів. Сприятливе співвідношення клімату та бальнеологічних ресурсів, їх зручне географічне положення та транспортна доступність. Високий рекреаційний потенціал прибережних, прилиманних та заповідних ділянок регіону.	Процеси розмивання берегової ділянки регіону та втрата рекреаційної привабливості пляжів Чорного моря. Складна екологічна ситуація лиманів. Недостатнє залучення центральних та північних територій області для відпочинку та оздоровлення.
Рекреаційний потенціал	Високі рекреаційні можливості. Наявність природних лікувальних ресурсів та культурно-історичної спадщини. Сприятливі умови для розвитку активних видів туризму з метою оздоровлення та відпочинку. Наявність потенційних територій для рекреації.	Неефективне використання рекреаційних ресурсів. Відсутність сучасної туристичної інфраструктури, особливо у закладах лікувального спрямування. Відсутність інформаційної підтримки галузі. Значно коротший період для літніх видів рекреації (3-5 міс.).

Продовження табл.2.4

1	2	3
Транспорт та супутня інфраструктура	<p>Розгалужена система транспортних шляхів.</p> <p>Значний рівень забезпечення підприємств комунальними послугами та інженерною інфраструктурою.</p> <p>Присутність наукового центру з курортології, підготовка фахівців у галузі туризму та рекреації.</p> <p>Значний розвиток банківсько-фінансової сфери.</p> <p>Значний розвиток розважальної сфери.</p>	<p>Незадовільний стан транспортних шляхів та сервісу.</p> <p>Застаріла матеріально-технічна база закладів та інженерної інфраструктури курортів. Дефіцит питної води на деяких курортах регіону.</p> <p>Транспортна віддаленість південних приморських регіонів області від обласного центру.</p>
Стан довкілля	<p>Розширення природоохоронних територій області.</p> <p>Залучення нових екологічних та енергозберігаючих технологій на курортах.</p>	<p>Значна забрудненість атмосфери, особливо у великих містах.</p> <p>Техногенне та антропогенне навантаження на приморські тер.</p> <p>Незадовільний стан водних об'єктів та відсутність дієвої екологічної політики для курортних місцевостей.</p>

Примітка. Складено автором за даними: [6, с. 83-84].

РОЗДІЛ 3
УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ КУРОРТНИМ
ГОСПОДАРСТВОМ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Важливою складовою удосконалення механізму територіального управління курортним господарством в Одеській області залишається модернізація матеріально-технічної бази закладів та приведення їх до сучасних світових стандартів санаторно-курортного та оздоровчого профілю (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Можливості та загрози для розвитку санаторно-курортного комплексу
Одеської області

Показник	Можливості	Загрози
Законодавчі та політичні зміни	Орієнтація на внутрішній ринок, поступовий вихід на міжнародний ринок лікувально-оздоровчих послуг. Державні програми з розвитку лікувально-оздоровчого туризму. Приведення матеріально-технічної, організаційної, фінансової складової закладів до сучасних вимог та міжнародних стандартів.	Посилення податкового навантаження на заклади. Скорочення фінансової підтримки закладів державної власності.
Економічні зміни	Створення позитивного іміджу регіону, бренду лікувально-оздоровчого туризму. Диверсифікація шляхів надходження прибутків закладів. Створення сприятливих макроекономічних умов для стабільного розвитку галузі. Залучення іноземного капіталу для розвитку лікувально-оздоровчого туризму.	Посилення негативних тенденцій в економіці. Падіння туристичного потоку призведе до скорочення робочих місць у галузі та закриття деяких об'єктів галузі.
Соціальні та демографічні зміни	Покращення реальних доходів населення буде сприяти зростанню потоку туристів до регіону. Створення умов для підвищення кваліфікації працівників галузі, що впливатиме на зростання якості продукту лікувально-оздоровчого туризму.	Збільшення частки літніх і соціально незахищених осіб, що збільшуватиме навантаження на соціальні фонди. Відтік кваліфікованих кадрів з галузі, що негативно впливатиме на якість санаторно-курортних та оздоровчих послуг.
Технологічні зміни	Зростання супутніх видів туризму у регіоні, що матиме мультиплікаційний ефект. Модернізація матеріально-технічної бази, створення сучасних центрів для фізіотерапії, оздоровлення та відпочинку. Залучення інформаційних, кадрових, фінансових ресурсів для виходу галузі на міжнародні ринки лікувально-оздоровчого туризму.	Периферизація галузі через падіння попиту власних громадян та громадян колишнього СРСР на санаторно-курортні та оздоровчі послуги.

Матеріально-технічна база курортних закладів вдосконалюється дуже повільно, тому споживачі можуть обрати інші регіони України або інші країни, де послуги є більш якісними.

Негативно впливає на розвиток курортів хаотична забудова, захоплення земель рекреаційного призначення, що стає проблемою подальшого розвитку та викликає проблему створення перспективних планів забудови рекреаційних територій.

Запропоновано кілька варіантів стратегій для розвитку санаторно-курортного комплексу Одеської області (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Варіанти стратегій розвитку санаторно-курортного комплексу Одеської області

Стратегії	Комбінація елементів SWOT-аналізу
Стратегія зміцнення / нарощування	Підвищення кваліфікації фахівців курортної справи при одночасній модернізації матеріально-технічної бази закладів. Залучення інвестицій, розширення переліку санаторно-курортних та оздоровчих послуг, диверсифікація шляхів надходження прибутків. Підвищення якості послуг та оновлення інфраструктури закладів. Залучення нових і перспективних рекреаційних зон для оздоровлення.
Стратегія використання	Залучення приватного капіталу для модернізації матеріально-технічної бази. Розширення ніші курортних послуг. Створення сприятливого іміджу курортної галузі та формування бренду лікувально-оздоровчого туризму регіону.
Стратегія мінімізації	Створення умов для залучення інвестицій в курортну галузь, зниження податкового навантаження та активна державна підтримка закладів. Зменшення ризиків падіння потоку відпочиваючих за рахунок розширення сегменту споживачів на основі розширення переліку послуг. Залучення підприємств з надання послуг харчування, дозвілля. Залучення науково-дослідних інститутів для упровадження новітніх технологій лікування та оздоровлення задля зменшення ризиків технологічного відставання у галузі.

Стратегія має спиратись на часовий лаг впровадження етапів. На нашу думку, необхідно окремими блоками виділити лікувальний та оздоровчий

сегменти, що мають відмінності в організації закладу, формі відпочинку та оздоровлення. Створення продукту лікувально-оздоровчого туризму має визначатись, виходячи з наявних ресурсів - природних лікувальних, кадрових, фінансових, інституційних тощо. Основним завданням є пошук переваг галузі відносно інших країн та регіонів України і використання цієї можливості як однієї із складових розвитку.

ВИСНОВКИ

Однією із складових національної економіки та важливим пріоритетом соціально-економічного розвитку є санаторно-курортне господарство, яке має унікальні можливості для ефективного функціонування.

Як показує світовий досвід, галузь туризму і рекреації стрімко розширюється, є високоприбутковою та рентабельною. Тому курортно-господарський потенціал регіону може стати поштовхом до розвитку підприємницької діяльності в цій галузі, зменшення рівня безробіття, зростання доходів населення, підвищення рівня інвестиційної привабливості окремих територій, збільшення потоку грошових надходжень до місцевих бюджетів як з боку вітчизняних, так і іноземних інвесторів, а також активізації інших сфер економіки.

Під механізмом територіального управління курортним господарством розуміти складну систему здійснення органами влади своїх функцій та повноважень для розвитку курортної галузі, що базується на принципах та нормативно-правових актах і спрямована на забезпечення підтримки ефективної діяльності курортів кожного регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гидбут А.В. Курортно-рекреационное хозяйство: региональный аспект. / А.В. Гидбут, А.Г. Мезенцев. - М.: Наука, 2008. - 94 с.
2. Гуменюк В.В. Фінансові умови сталого розвитку курортного господарства України / В.В. Гуменюк // Фінанси України. - 2015. - № 4. - С. 75-81.
3. Курорти та санаторії України. [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://sankurort.ua/uk/2/15>.
4. Пегушина Г.Н. Напрямки підвищення конкурентоспроможності санаторно-курортних підприємств у регіоні / Г.Н. Пегушина // Економіка. – 2012. - № 4(118). – С. 65-69.
5. Про курорти: Закон України від 04.09.2008 № 375-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2026-14>.
6. Рюміна Є.Л. Управління розвитком курортно-туристичної сфери Запорізької області / Є.Л. Рюміна // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2016. - № 2(14). - С. 83-86.
7. Савоста О.П. Удосконалення механізмів державного регулювання розвитку курортів України / О. П. Савоста // Вісник НАУ. – 2012. – № 1(28). – С. 1-8.
8. Савченко О.Ф. Аналіз тенденцій ринку туристичних послуг в умовах економічної кризи / О.Ф. Савченко // [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Natural/VDU/Ekon/2009_1/VDU1.pdf.
9. Цибух В.О. Основи туристичного бізнесу: Підручник. / В.О. Цибух, В.Н. Худо, М.О. Мальська. – К.: Освіта, 2004. – 360 с.
10. Шешукова С.В. Соціально-економічні умови як фактор розширення обслуговуючої сфери (на прикладі курортно-рекреаційних зон Азово-Чорноморського регіону) / С.В. Шешукова // Научно-технический сборник. – № 89. – С. 490-497.
11. Шупік Б.В. Зарубіжний досвід у регулюванні туризму / Б.В. Шупік. // Держава та регіони. – 2015. – № 1. – С. 200–207.

АНОТАЦІЯ

Актуальність теми. В сучасних умовах у світовому масштабі розвиток курортного господарства є одним з найбільш динамічних, обумовлено процесами глобалізації, підвищенням стандартів життя у економічно розвинутих країнах, масштабними інвестиціями у привабливі туристичні регіони, підвищенням мобільності населення.

В курортній діяльності як в особливій і самостійній сфері господарювання, з одного боку, діють загальні закономірності економічного розвитку (закони вартості, попиту і пропозиції, конкуренції, ціноутворення); загострюються і вирішуються проблеми ринкової рівноваги; правила і норми економічної взаємодії визначаються відносинами власності та ін. З іншого боку, курортна діяльність – це особливий вид діяльності людини і специфічна сфера національної економіки. У зв'язку з цим, загальні закономірності економічного розвитку в цій сфері набувають своїх специфічних рис і проявляють себе через конкретну діяльність суб'єктів господарювання.

У зв'язку з цим, *метою* даного дослідження є поглиблення теоретичних основ управління курортним господарством та розробка практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення механізму територіального управління курортним господарством регіону.

Об'єкт дослідження – курортне господарство Одеської області.

Предмет дослідження складають сукупність економічних, організаційних, правових, соціальних, фінансових відносин, що формують механізм територіального управління курортним господарством регіону.

В науковій роботі розглянуто теоретичні аспекти вивчення механізму територіального управління курортним господарством регіону (на прикладі Одеської області), особливості його функціонування, проведена діагностика стану курортного господарства Одеського регіону та обґрунтовано напрями удосконалення механізму територіального управління курортним господарством в Одеській області.

Ключові слова: курорт, профілакторій, санаторій, санітарно-курортне господарство, територіальне управління, механізму територіального управління, санітарно-курортний комплекс, потенціал.